

APARIȚIA, DEZVOLTAREA ȘI DEFINIREA CONSTITUȚIONALISMULUI CONTEMPORAN DIN REPUBLICA MOLDOVA

Teodor CĂRNAȚ,

doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

SUMMARY

The notion of constitutionalism represents an exertion of the acts of all state and non-state institutions according to basic human rights within the conditions of equality in rights, legal security, effective protection of rights, and separation of state powers and exclusion of all forms of discrimination. Therefore, the main gaps of contemporary constitutionalism of Republic of Moldova seem to be the poor training of legal conscience, the important difference between legal constitutional theory and practice of realization of constitutional ideas in legal norms.

At the same time, constitutionalism is a social phenomenon in continuous evolution, which should be studied according to specific features of historical evolution of each nation. The present stage of the constitutionalism in Republic of Moldova has begun with the adoption of some acts of historical importance on sovereignty, independence, power and, not in the least, the Constitution of Republic of Moldova of the 29th of July 1994.

Evenimentele care au avut loc în Republica Moldova pe parcursul ultimilor șaptesprezece ani în domeniul reformelor de natură constituțională și care s-au desfășurat pe fundalul transformărilor politice și social-economice de trecere de la sistemul totalitar la cel democratic au determinat necesitatea studierii detaliate atât a constituționalismului în întregime, cât și a anumitor idei constituționale aparte. Constituționalismul se dezvoltă și se modifică odată cu dezvoltarea societății organizate în stat, reflectând particularitățile și trăsăturile specifice națiunii și timpului, fiind un fenomen social dinamic, care semnifică regimul de guvernare bazat pe existența unei Constituții.

Una dintre cele mai importante sarcini ale politicilor de stat se consideră a fi cultivarea ideilor constituționale globale ale drepturilor omului, democrației, egalității, nondiscriminării, bunăstării sociale etc.

Etimologic, cuvântul „constituție” provine de la latinescul *constitutio*, care înseamnă așezare cu temei sau starea unui lucru. În sistemul de drept roman constituția însemna edictul semnat de împărat, a cărui forță juridică era superioară celorlalte acte juridice adoptate de organele autorităților publice ale Imperiului. Originea constituționalismului este găsită în noțiunea greacă *nomoi*, prin care se subînțelegea un cadru distinct de legi antice care nu puteau fi modificate de Adunarea Populară și care a fost sursa de inspirație pentru Aristotel ca să ajungă la ideea de „politeia” în cadrul căreia legile constituie fundamentul statului.¹

Unele state feudale au înscris în documente anumite reguli fundamentale privind raporturile dintre guvernanți și guvernați care urmau să prevaleze, cu

valoare de principiu de conduită politică și juridică, față de cutumele existente.²

Până la Revoluția Liberală din Franța din 1789 și proclamarea independenței statelor americane din 1776, în majoritatea statelor dreptul cutumiar reglementa relațiile sociale din domeniul instaurării și exercitării puterii în stat, și numai după înfăptuirea revoluțiilor liberale s-au adoptat constituții scrise, care au pus temelia unei noi mișcări sub denumirea de „constituționalism”.

Suntem de părere că noțiunea de *revoluție burghezo-democratică* nu trebuie să se mai utilizeze, dar să se utilizeze noțiunea de *revoluții liberale*, deoarece la baza acestor revoluții au stat ideile liberalilor din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, ale lui J.-J. Rousseau, teoria separației puterilor în stat a lui Montesquieu, precum și ideile referitoare la drepturile naturale ale omului (așa cum au fost fundamentate de Grotius, Puffendorf, Thomasius, Rousseau, Locke etc.) materializate ulterior în primele constituții scrise. În conformitate cu ideile liberarilor, orice constituție trebuie să prevadă garantarea drepturilor naturale ale omului, precum și modurile de instaurare și exercitare a puterii de stat prin includerea principiului separației puterilor în stat.

Astfel, noțiunea „constituție” desemna numai acele legi care, reglementând organizarea și funcționarea statului, limitau puterea monarhului și garantau anumite drepturi și libertăți fundamentale și individuale.³ Acest mod de a concepe noțiunea de „constituție” era limpede exprimat de Declarația franceză a drepturilor omului și cetățeanului din 1789, în care se fixează că „orice societate în care garanția

drepturilor nu este asigurată, nici separația puterilor stabilită, nu are constituție”.

Mai târziu apăruse ideea (a lui J.-J. Rousseau) că în conținutul constituției trebuie incluse norme ce se refereau la organizarea statului și la asigurarea drepturilor omului. Această lege trebuie să fie sistematică și să se bucure de o forță juridică supremă, constituind astfel o garanție în lupta împotriva puterii absolute a monarhului. Atunci se considera că puterea acestuia poate fi limitată mai eficient, dacă drepturile cetățeanului sunt recunoscute în legi scrise, fapt ce stimula în același timp lupta pentru apărarea lor.

În prezent, mai mulți autori au definit **constituția**. După I. Deleanu, constituția este un act juridic fundamental alcătuit dintr-un sistem de norme cu forță juridică supremă, norme care reglementează relațiile sociale din domeniul instituirii și exercitării puterii de stat, stabilind, în același timp, limitele acestei puteri, drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor. Ea reprezintă acel act juridic prin care se reglementează organizarea societății în stat.⁴ În opinia profesorului universitar I. Guceac, constituția reprezintă un act normativ fundamental care se bucură de supremație în raport cu toate celelalte acte și care reglementează principiile, modul de organizare și funcționare a autorităților publice și raporturile dintre ele, raporturile dintre aceste autorități și cetățeni, consfințește și garantează drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului.⁵

În opinia noastră, noțiunea de *constituție* definită de profesorul I. Guceac trebuie completată cu fraza: „obligă statul împreună cu instituțiile sale să stea la dispoziția tuturor persoanelor care se află sub jurisdicția sa și să funcționeze pentru bunăstarea acestora prin asigurarea egalității și excluderii discriminărilor”. Aceasta deoarece asigurarea egalității, prin excluderea discriminărilor, și a drepturilor omului reprezintă un pachet de obligații esențiale ale statului față de toate persoanele care se află sub jurisdicția sa, dar și de interdicții de a interveni în anumite sfere din viața oamenilor (libertăți).

După cum menționează I. Deleanu, „constituțiile, prin ele însele – într-un stat de drept, presupun respectarea legalității și a ordinii de drept, protecția individului și a cetățeanului în raporturile lui cu puterea, desfășurarea întregii activități statale pe baza și în limitele stricte ale legii. Supremația constituției în arhitectura sistemului juridic normativ este sau poate fi un obstacol în calea arbitrarului, dacă aceasta exprimă voința generală, iar respectul față de ea devine o religie a fiecăruia”.⁶

Trecerea de la guvernarea absolutist-monarhică la democrație a început, de regulă, de la supunerea statului și societății civile normelor de drept, de la introducerea principiului separației puterilor ce constituiau un sistem unic al constituționalismului.

Însă, corelația dintre stat și societatea civilă, limitele de intervenție a statului în viața cetățenilor în diferite țări au avut forme istorice concrete.⁷

Modelul anglo-american al constituționalismului pune accentul pe libertate ca valoare dominantă, nu permite intervenția statului în viața societății civile, care determină singură sarcinile statului. În Declarația de Independență a SUA din 1776 acest rol determinant al societății civile a fost exprimat prin faptul că toți oamenii au de la naștere drepturi egale la viață, la libertate, la independență, la fericire și la siguranță, iar poporul este izvorul puterii și lui îi aparține suveranitatea, iar guvernul este slujitorul poporului. În același timp, toate puterile de stat trebuie să acționeze în interesele poporului, iar dacă ele încalcă aceste interese, atunci poporul este în drept să răstoarne guvernul indezirabil.

În Europa de Vest raporturile între stat și societatea civilă s-au format altfel și au generat un alt model de constituționalism – *eurocontinental*. Accentul se punea pe ideea cu privire la rolul special al statului în viața societății. Ideea ordinii de stat, a unității naționale se punea mai presus de valoarea libertății personalității.⁸

În Republica Moldova, apariția constituționalismului s-a desfășurat, așa cum menționează I. Guceac, sub influența a trei curente:

1. *Constituționalismul incipient*, care a fost inițiat și promovat sub influența obiceiurilor și legilor autohtone, din care s-a alimentat cu reguli de organizare de stat obligatorii pentru executare și care, în fond, a avut drept areal de răspândire Moldova istorică până la dezmembrarea acesteia.

2. *Constituționalismul clasic european*, care a fost aplicat în teritoriul de astăzi al statului nostru după revenirea Basarabiei în componența României (1918-1940), prin constituțiile României din anii 1866, 1923, 1938, inspirate de la cele mai democratice constituții cunoscute de civilizație la acea etapă.

3. *Constituționalismul socialist*, care s-a manifestat în perioada de activitate a regimului de guvernare din URSS, atunci când stăruirea RASS Moldovenești și a RSS Moldovenești au fost expresia teoriei marxist-leniniste, promovate de Partidul Comunist.⁹ Dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova, fiind un proces complex, permanent și continuu, cuprinde o perioadă istorică considerabilă ce a demarat odată cu apariția primelor acte cu caracter constituțional și a primelor constituții care au funcționat pe teritoriul ei și durează până în prezent.

Astfel, neignorând importanța acestor trei curente în dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova, se prezintă necesitatea studierii *constituționalismului contemporan* din Republica Moldova. În opinia noastră, constituționalismul a constituit, dintotdeauna, o problemă actuală, deoarece acest fenomen include principiile fundamentale de existență și funcționare a

statului. Deci, **constituționalismul** este un fenomen social, care se află în continuă dezvoltare. În cadrul studierii și prognozării evoluției acestui fenomen trebuie să se țină cont de particularitățile și trăsăturile specifice de dezvoltare ale fiecărei națiuni.

La Conferința științifico-practică internațională ce a avut loc în orașul Bălți, la 22-23 septembrie 2004, cu genericul „Dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova la etapa actuală”, s-a menționat că reglementările constituționale, ca și societatea, evoluează, adoptând poziții corespunzătoare realității ori de câte ori aceasta suferă modificări.¹⁰ Etapa actuală a constituționalismului în Republica Moldova a demarat odată cu adoptarea unor acte de importanță istorică pentru statul nou-format – despre suveranitate¹¹, despre independență¹², despre putere¹³ și al., care în mod radical au influențat forma de stat în conformitate cu principiile constituționalismului contemporan, ce s-a încununat cu adoptarea Constituției la 29 iulie 1994. Momentul adoptării Constituției a constituit un eveniment foarte important în dezvoltarea poporului moldovenesc ca entitate organizată în stat.

În literatura de specialitate noțiunea de constituționalism a fost definită de mai mulți autori, atât din țară, cât și din străinătate. Profesorul universitar I. Guceac menționează că în noțiunea de constituționalism, în afară de fraza „sistem de cunoștințe și viziuni care reprezintă o formă specifică de reflectare a realității obiective, mișcare social-politică și parte componentă a organizării sociale” argumentate în literatura de specialitate¹⁴, trebuie fixată și fraza „modurile de transmitere și exercitare a puterii politice în Legea Supremă a statului, care este o formă de materializare expresă a constituționalismului, această culegere progresistă continuă să ocrotească valorile sociale promovate de societatea civilă”¹⁵.

Unii autori consideră că constituționalismul „este mișcarea care are ca scop substituirea cutumelor existente vagi, imprecise și care lasă o foarte largă posibilitate de acțiune discreționară prin constituțiile scrise”.¹⁶ Aceeași idee a fost susținută și de Pierre Pactet, după care „constituționalismul desemnează nevoia care a apărut în secolul Luminilor și care s-a străduit, de altfel cu succes, să substituie cutumele existente, adesea vagi și imprecise, și care lăsau uneori posibilități de acțiune discreționară suveranilor, constituții scrise, concepute ca primul pas al limitării absolutismului și, adesea, despotismului puterilor monarhice”.

Explicând constituționalismul, Genoveva Vrabie menționează că „la început, constituționalismul a însemnat o mișcare de idei vizând organizarea normativă a puterii de așa manieră, încât să fie garantate drepturile și libertățile cetățenilor, ale omului în general”. În viziunea acestui autor, „constituționalismul poate fi considerat ca o stare politico-juridică”.

Pe acest plan se impun două cerințe: existența unui stat democratic, modern și existența unor realități ce confirmă democrația din reglementările constituționale.

În perioada contemporană, noțiunea de constituționalism mai semnifică și supremația constituției, din punct de vedere juridic, asupra tuturor actelor emanate de la toate instituțiile statale și nestatale. Cu alte cuvinte, constituționalismul este uneori utilizat și pentru a desemna „constituționalitatea” sau „starea de conformitate a tuturor regulilor cu constituția”.

Constituționalismul, în accepțiunea sa clasică, reprezintă o formă de guvernare a statului bazat pe drept, în care relațiile dintre stat și societatea civilă sunt reglementate de normele de drept.

Suntem de părere că toate noțiunile merită atenție, însă, în perioada contemporană, noțiunea *constituționalism* se impune a fi interpretată ca *exercitarea conformității actelor tuturor instituțiilor statale și nestatale drepturilor fundamentale ale omului în condițiile egalității în drepturi, siguranței juridice, protecției efective a drepturilor, excluderii tuturor formelor de discriminare și a separării puterilor*. În aceeași ordine de idei, principalele lacune ale constituționalismului contemporan din Republica Moldova reprezintă pregătirea slabă a conștiinței juridice, diferențele importante dintre teoria constituțional-juridică și practica realizării ideilor constituționale în normele de drept.

Note:

¹ A se vedea: I. Guceac, Gh. Costachi. *Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept*. – Chișinău, 2003, p. 87.

² A se vedea: A. Hauriou et J. Gieguel. *Droit constitutionnel et institution politiques*. – Paris: Montchrestien, 1989, p. 282.

³ A se vedea: I. Guceac. *Curs elementar de drept constituțional*. Vol. I. – Chișinău, 2001, p. 147.

⁴ A se vedea: G. Vrabie. *Drept constituțional și instituții politice*. Vol. I, p. 179.

⁵ A se vedea: I. Guceac, Gh. Costachi. *Op. cit.*, p. 335.

⁶ I. Deleanu. *Justiția Constituțională*. – București: Lumina Lex, 1995.

⁷ A se vedea: V. Parnov. *Constituționalismul – factor major în dezvoltarea unei societăți* // Legea și Viața, 2007, nr. 2, p. 34.

⁸ *Ibidem*, p. 35.

⁹ A se vedea: I. Guceac, Gh. Costachi. *Op. cit.*, p. 337.

¹⁰ *Dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova la etapa actuală*: Materialele Conferinței științifico-practice internaționale, Bălți, 22-23 septembrie 2004. – Chișinău, 2004, p. 337.

¹¹ *Declarația Suveranității Republicii Sovietice Socialiste Moldova*. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova, nr. 148-XII din 23 iunie 1990 // *Veștile Sovietului Suprem*, 1990, nr. 8, art. 192.

¹² *Declarația de Independență a Republicii Moldova*. Legea Republicii Moldova nr. 691-XII din 27 august 1991 // *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1991, nr. 11-12, art. 103, 118.

¹³ *Decretul cu privire la puterea de stat*. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 201-XII din 27 iunie 1990 // *Veștile Sovietului Suprem*, 1990, nr. 8, art. 208.

¹⁴ A se vedea: Ю.Н. Тодыка, А.С. Бурлака. *Конституции Украины, других стран СНГ в условиях переходного периода*. – Харьков, 1993, p. 4.

¹⁵ A se vedea: I. Guceac, Gh. Costachi. *Op. cit.*, p. 86.

¹⁶ I. Deleanu. *Drept constituțional și instituții politice*. – București, 1991, p. 139.